

Foto: Tihomir Pinter

Boris A. Novak

Bratotožje za Josipom Ostijem (1945–2021)

Josip Osti je bosanski in slovenski pesnik mednarodnega formata in univerzalnega dometa. Njegova sveža, ozemljena in simbolno nabita poezija čustveno nagovarja sleherno bralko in bralca v temeljni človečnosti, v usodni ranljivosti ter odprtosti lepoti in grozi, ljubezni in smrti.

Oče Narcis je bil Furlan, delno slovenskega rodu, mati Veronika pa Hrvatica; mešano poreklo je bistveno zaznamovalo tudi življenje njunega sina Josipa, po eni strani kot bogastvo različnih kultur, po drugi strani pa kot prekletstvo drugačnosti v družbah, ki se zmeraj znova utemeljujejo na principih istosti, “našosti” in “vašosti.” Imeni staršev bo sin Josip ovekovečil v svojih prvih zbirkah, napisanih v slovenščini – *Kraški Narcis* (1999) in *Veronikin prt* (2002); ta dva naslova sta ob vsej mitski in simbolni globini tudi skrajno osebna, kot vse, kar je Josip napisal. Družina je bila po drugi svetovni vojni izpostavljena nečloveškemu trpljenju, o katerem Josip ni javno govoril, saj je bila njegova otroška travma očitno preveč boleča; do besede ji je pustil le v svoji poeziji ter v romanih svojega zadnjega ustvarjalnega obdobja. Veroniko Osti so namreč dogmatski primitivneži obtožili, da je pripravljala atentat na Tita, in jo obsodili na zaporno kazen, ki jo je prestajala le dvesto metrov stran – tako blizu, a nedosegljivo daleč! – od doma in sinčka Josipa. Izjemno lep in topel odnos z materjo bo desetletja pozneje prišel do izraza v njenem dopisovanju med obleganjem Sarajeva.

Na Univerzi v Sarajevu je Josip študiral jugoslovanske jezike in književnosti, tudi slovenščino, jezik, iz katerega bo pozneje intenzivno in mojstrsko prevajal in v katerem se bo udomačil tudi kot avtor. V mladosti je bil urednik kulture v uporniškem sarajevskem študentskem časopisu *Naši dani*, obenem pa atlet, jugoslovanski prvak v sprinterskih disciplinah, uspešen tudi na mednarodnih tekmovanjih. Njegova posvečenost knjigam in junaški, stoični boj z dolgoletno težko boleznijo kažeta kondicijo maratonca z neupogljivo voljo.

Pozneje je bil dolgoletni urednik pri sarajevski založbi Veselin Masleša, eni izmed največjih v tedanji Jugoslaviji, od koder so ga v začetku osemdesetih let odstavili zaradi kritike politične cenzure.

Bil je tudi tajnik Društva pisateljev Bosne in Hercegovine in umetniški vodja festivala Sarajevski dnevi poezije, kjer smo pogosto nastopali in bili izjemno toplo sprejeti tudi slovenski pesniki. V letih obleganja Sarajeva je Osti organiziral *Sarajevske dneve poezije* v Ljubljani.

Josipa Ostija sem spoznal spomladi 1980, ko sem se kot mlad dramaturg ljubljanske SNG Drame prvič udeležil gostovanja na znamenitem MESS-u (Festivalu malih in eksperimentalnih scen) v Sarajevu. Gostovali smo s poetično dramo *Voranc* Daneta Zajca v režiji Mileta Koruna in s *Komisarjem Krišem* Petra Božiča v režiji Boža Šprajca. (Slednjo smo uprizorili na stopnišču Vijećnice, kakor Sarajevčani imenujejo staro avstrijsko palačo, v kateri je bil sedež Narodne in univerzitetne knjižnice Bosne in Hercegovine, ki je bila leta 1992 porušena v barbarskem bombardiranju mesta.) Josipa in njegovo tedanjo ženo, simpatično Duško, sem prvič srečal v družbi Daneta Zajca in njegove tedanje žene, režiserke Helene Zajc. Josip je veliko in odlično prevajal Daneta. Ob obloženi mizi restavracije hotela s pomenljivim imenom Evropa (prav ta hotel je bil med obleganjem Sarajeva dobrih deset let pozneje močno poškodovan) se je med Josipom in menoj vžgalo prijateljstvo na prvi pogled, ki se je skozi leta in desetletja samo krepilo, poglobljalo in razširjalo. In vse je bilo že od samega začetka tam: poezija, toplina, smeh, družbena kritičnost, eksistencialna globina in tveganost protesta, etika. Večina prijateljev ga je klicala Pepi, zame pa je ostal Josip. Rad je naslavljal prijazne ljudi z nasmehom in poljubom: “Duško moja!” ali “Srce moje!”

Tako v Sarajevu kot v Ljubljani in Tomaju so bila Josipova vrata vselej na stežaj odprta. Z nostalgijo se spominjam dolgih in prijetnih večerij, ki jih je Josip zmeraj pripravil z bosansko gostoljubnostjo in okusom; bili so to pravi pravcati simpoziji ob *mezi*, prigrizku, ki ga je bilo seveda treba poplakniti z dobrim vinom. Tovrstna druženja so se intenzivirala ob Ostijem

prevajalskem bivanju v Ljubljani v začetku osemdesetih let, v stanovanju na Masarykovi cesti, ki ga je Tomaž Šalamun za časa enega svojih ameriških potovanj prijateljsko prepustil Ostiju. Tam se je zgodil tudi eden izmed ključnih sestankov kroga Nove revije, na katerem smo se dogovorili, kako se zoperstaviti hudim političnim pritiskom in kako doseči, da bo kritična revija končno začela izhajati.

V tem obdobju sem prevedel nekaj Josipovih pesmi; med njimi je bilo tudi antologijsko *Morišče*:

meni je lahko

*z večnim smehljajem polagam glavo na tnalo
ne vem ali me drugje čaka kaj težjega od življenja
rabelj nad mano pa mora dvigniti težko sekiro
in me gledati v oči*

le zakaj je zastal

le kaj je zagledal v mojem očesu – zelenem zrcalu

vidi:

tudi nad njim sklonjeni rabelj dviga sekiro

in nad rabljem rabelj

in nad rabljem rabelj

in nad rabljem rabelj

in tako v nedogled

verjemite meni je lahko

z večnim smehljajem polagam glavo na tnalo

ne vem ali me drugje čaka kaj težjega od življenja

rabelj nad mano pa mora dvigniti težko sekiro

in me gledati v oči

in me gledati v oči

Josip Osti pripada ustvarjalno močni generaciji pesnikov, ki so v začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja vpeljali sveže jezikovne postopke ter modernizirali pesniški jezik lirike v Bosni in Hercegovini. Po kritičnem vrednotenju družbene stvarnosti in medčloveških razmerij so bili navezani na študentsko revolucijo leta 1968, v kateri je Osti aktivno sodeloval in ki je vtisnila pečat tudi njegovi zgodnji poeziji. Njegovi pesniški začetki so zaznamovani z jezikovnim iskateljstvom neoavantgardističnega gibanja, ki je v drugi polovici šestdesetih let povzročilo oster prelom s postanim tradicionalnim pesnikovanjem. V nasprotju z vrstniki, ki so nadaljevali in radikalizirali avantgardistične eksperimente ali pa se retradicionalizirali, je Osti našel svojo in samosvojo pot: svoje izvirno in avtentično videnje sveta je utemeljil na plodni sintezi sproščene kombinatorike besed in ritmike, značilne za ljudsko pesništvo. Njegova zgodnja poezija je narativno naravnana in pogosto baladno intonirana: sleherna pesem upesnjuje določeno zgodbo, ki pa spričo metaforične gostote in baladnega ritma izžareva večpomensko sporočilo. Na ravni leksike je Osti na premišljen način združeval starožitni besednjak, kakršnega poznamo iz južnoslovanškega epskega pesništva, in slovar sodobnega življenja. Prav povezovanje arhaičnega, "ruralnega" jezika z moderno občutljivostjo in eksistencialno zavestjo navdaja Ostijeve zgodnje pesmi s pridihom nadčasovne mitskosti. Izstopajo tudi močne ljubezenske pesmi, posvečene prvi ženi Duški.

Za prvo obdobje Ostijevega pesništva so značilni magnetični ritem, naslonjen na ritem bosanskega ljudskega pesništva, sintaktični paralelizmi in prefinjeno prepletanje pripovednega toka z močnimi lirskimi detajli, kjer metaforična zgoščenost dvigne pesniška besedila v večplastno sporočilnost. Te značilnosti opredeljujejo njegove pesniške zbirke sedemdesetih in osemdesetih let: *Tat sanj – Snokradica* (1971), *Salto mortale* (1974), *Tetovirani violinist – Tetovirani violinista* (1976), *Strela z jasnega – Grom iz vedra neba* (1978), *Umirajo tudi kače, ki so nas pikale – Umiru i zmiije koje su nas ujedale* (1985) ter *Pastir kač – Zmijski pastir* (1989).

Prav naslov slednje zbirke kaže Ostijevo “kontaminacijo” s slovenskim jezikom in kulturo: bosanski pesnik je izraz *kačji pastir* našel v slovenščini med intenzivnim procesom prevajanja naše književnosti; ker pa ta izraz v njegovem jeziku ne označuje žuželke, katero imenujejo s prav tako poetičnim izrazom *vilin konjic*, se pravi dobesedno *vilin(ski) konjiček*, je pri Ostiju ta sintagma začela označevati direktno in dobesedno *kačjega pastirja* kot *pastirja kač*. Ko ta naslov prevajamo “nazaj” v slovenščino, moramo torej uporabiti roditeljsko formulacijo *Pastir kač*, ker je *kačji pastir* v našem slovarju pomensko že “zaseden”.

Vse orisane značilnosti ostanejo neizbrisna znamenja Ostijeve poetike tudi v naslednjih obdobjih, ko je zaradi različnih notranjih vzgibov in zunanjih pretresov (vojna v njegovi rojstni Bosni in Hercegovini) razširil in modificiral svoje pesniške registre.

Sledi obdobje, ko je Ostijevo pesnjenje bolj ali manj osredotočeno na izrekanje ljubezni. Najbolj srečne pesmi, kar jih je Osti kdaj napisal, so najbrž zbrane v zbirkah *Barbara in barbar – Barbara i barbar* (1990) ter *Plamen, žerjavica, pepel in obratno – Plamen, žar, pepeo i obratno* (1991). Pesmi so posvečene žal pokojni Barbari Šubert, legendarni sekretarki Društva slovenskih pisateljev, lepi in veliki duši. Pesem *Gozdna stezica* (v prevodu Jureta Potokarja) upesnjuje ekstatično odprtost ljubezni:

sprehajala sva se po gozdni stezici

*jedla si jagode, ki sem jih nabral
jedel sem jagode, ki si jih nabrala*

*ob vsakem drevesu
sva se poljubljala
z vijoličastimi ustnicami
z okusom gozdnih jagod*

*poljubljala sva se
od poljubov so po telesu ostajali krvavi pečati
kot da so naju vso noč poljubljali volkodlaki*

Pri Ostiju ne gre za pavšalno in nekritično idealiziranje ljubezni. Eros ni zgolj idila, je tudi napetost, ni zgolj sreča, je tudi bolečina, ni zgolj življenje, je tudi slutnja smrti, kakor sporoča pesem *Diši vanilija, diši meta*, iz katere navajamo začetek v prevodu Jureta Potokarja:

*tebe moj
mene tvoj privlači vonj*

*gola
dišiva po smrti*

Naslednjo fazo Ostijevega ustvarjanja je sprožil tragični zgodovinski dogodek – vojna v Bosni in Hercegovini. Razdejanje, ki je prizadelo njegovo domovino in rojstno Sarajevo, je pesnika tako presunilo, da je njegova poezija dobila pričevanjsko vrednost. Zbirki *Sarajevska knjiga mrtvih* (1993) in *Salomonov pečat* (1995) – ki je izšla v počastitev pesniku kot lavreatu prestižne srednjeevropske literarne nagrade vilenica – s pretresljivo umetniško močjo upesnjujeta grozo nasilja; posebno vrednost v teh dveh zbirkah zbranih pesmi pa predstavlja trdovratna in žilava, čeprav zatemnjena in bridka radoživost, s katero pesnik zoperstavlja življenje vladavini smrti.

Izbruh vojne v Bosni in Hercegovini in začetek obleganja rojstnega Sarajeva spomladi 1992 sta Ostija presenetila v Sloveniji. Med vojno, ki je razdejala njegovo domovino, je poleg drugih oblik pomoči beguncem in obleganemu rojstnemu mestu v Vodnikovi domačiji v Ljubljani vodil tečaje za begunske otroke, njegova knjižna zbirka abc-eksil pa sodi med najlepše in najbolj pretresljive založniške projekte vseh časov. V tej zbirki je med letoma 1993 in 1996 objavil 160 knjig avtorjev iz Sarajeva, pisateljev iz Bosne in Hercegovine, ki so živeli v Sloveniji in drugod po svetu, ter slovenskih avtorjev v lastnem prevodu. Po formi gre za knjižice žepnega formata, ki jih je Osti sam tudi pripravil za tisk – natipkal, razmnožil in spel. Bil je torej knjižni *one man band* – avtor, prevajalec, urednik, tiskar, založnik in distributer v eni osebi!

Ena najbolj dragocenih knjig Narodne in univerzitetne knjižnice Bosne in Hercegovine je *Hagada*; njen faksimile mi je Josip nekoč podaril. Gre za izjemno pomemben dokument judovske sefardske kulture, iluminirani

rokopis *Biblije*, ki je nastal v Barceloni ali Zaragozi v 14. stoletju, po izgonu Judov iz Španije pa se je znašel v Sarajevu. Leta 1894 je deček iz revne judovske sarajevske družine na podstrešju našel prašno, a lepo ilustrirano knjigo in jo nesel v starinarnico, da bi zaslužil nekaj drobiža; Deželni muzej je zanjo družini Koen izplačal 150 avstrijskih kron. Ko so zločinski oblegovalci Sarajeva leta 1992 bombardirali in razrušili osrednjo knjižnico Bosne in Hercegovine, da bi uničili kolektivni kulturni spomin, sva se z Josipom angažirala pri pobudah za njeno obnovo. Ob srečanju z Vladimirjem Pištalom, direktorjem Narodne knjižnice, je Josipa najprej zanimalo, kaj je s *Hagada*. Pištalo ga je pomiril: “Ne boj se, *Hagada* je na varnem.” S skupnimi močmi, pri čemer velja poudariti tudi pomoč Narodne in univerzitetne knjižnice in Univerzitetne knjižnice Maribor, smo sprožili razvejeno mednarodno pomoč za obnovo uničene knjižnice in njenega izgorelega knjižnega fonda; v zvezi s tem sva se Osti in jaz sestala tudi s češkim predsednikom, pisateljskim kolegom Václavom Havlom, ki je ta projekt odločno podprl; ob srečanju sem opazil, da se je Josip s svojo plemenito preprostostjo, humorjem, modrostjo in očarljivostjo Havlu zelo prikupil. In tak je Osti zmeraj bil.

Neprecenljivo je bilo Ostijevo sodelovanje pri humanitarni pomoči, ki sem jo organiziral podpisani najprej v imenu Slovenskega, nato pa tudi Mednarodnega PEN-a. V začetku oktobra 1991, ko smo v Sloveniji z olajšanjem pričakovali dokončen umik vojakov Jugoslovanske “ljudske” armade, agresija na Hrvaško pa se je tragično razdivjala, sem kot predsednik Slovenskega PEN-a sprožil humanitarno akcijo za begunce, ki so zaradi vojne nevarnosti ali političnega preganjanja začeli prihajati v Slovenijo iz različnih krajev nekdanje skupne države. Od novembra 1992 smo humanitarno pomoč osredotočili na oblegano Sarajevo, mesto, kjer se je začela in končala tragedija 20. stoletja. Josip nam je predlagal, da pošljemo pomoč desetim pisateljem, za katere je zanesljivo vedel, da so v Sarajevu. (Pesnik Marko Vešović, sicer Črnogorec, si je s poslanimi stotimi nemškimi markami kupil “furuno”, pečko na drva, ki je njemu in njegovi družini bistveno pomagala v treh vojnih zimah, ko v Sarajevu ni bilo ne elektrike ne ogrevanja; na koncu vojne je bilo Sarajevo brez dreves, ker so vsa pokurili, kalorično vrednost pa so takrat pokazale tudi knjige.) Sledilo je še dvanajst pošiljk denarja. Osti nam je še nadalje pomagal z bistvenimi informacijami in zvezami. V naslednjih letih je seznam prejemnikov pomoči narasel na 155; celotna vsota je znašala 165.000 nemških mark. Po svojih kanalih smo v Sarajevo posredovali tudi pomoč, ki so jo zbirale druge organizacije, npr. ameriški in slovenski gledališčniki. Upošteva vse te različne vire je pomoč, ki smo jo pošiljali, zajela 445 intelektualcev, pisateljev in drugih umetnikov.

Vrhunec te intenzivne dejavnosti je bil obisk delegacije slovenskih pisateljev obleganemu mestu. Tja smo potovali Josip Osti, Niko Grafenauer, Drago Jančar in jaz, v svinčenih oklepih, z vojaško letalsko zvezo pomembnejvega imena MAYBE AIRLINES, saj je bilo v Sarajevo lažje priti kakor iz njega oditi. V Sarajevo smo potovali v imenu Mednarodnega PEN-a, da bi izročili eno izmed denarnih pošilk humanitarne pomoči, obenem pa smo obiskali slovensko kulturno društvo Cankar, ki ga je požrtvovalno vodil Stanislav Koblar, in med vojno ustanovljeni PEN center BiH. Slovenska nacionalna komisija za UNESCO nam je s prijazno pomočjo gospe Zofke Klemen Krek priskrbela status delegacije UNESCA; kot se je pozneje izkazalo, nas je ta dokument rešil velikih nevšečnosti, morda nam je celo rešil življenja. S sarajevskega letališča nas je namreč v mesto peljal oklepnik UNPROFOR-ja (oboroženih sil ZN), egiptovski vojaki pa so nas iz ne povsem jasnih razlogov peljali čez ozemlje, ki so ga nadzorovali bosanski Srbi. Kljub temu da je šlo za tako rekoč nepremagljivo oklepno vozilo, nas je s telesi ustavila množica stotih, dvestotih ljudi, ki so jo vodili mladeniči s kalašnikovkami. Egiptovski vojaki so panično ubogali njihov ukaz, naj odprejo vozilo, mi pa smo se živo spominjali poročil, kako so na ta način zajeli podpredsednika legitimne bosanske vlade in ga na mestu ustrelili. Spreletela me je skrb za Ostija: ker je bil znan kritik agresije bosanskih Srbov, bi se mu lahko kaj zgodilo. Sam sem pod svinčenim jopičem skrival debel kup prepotenih nemških mark v bankovcih po 5, 10 in 20 mark, saj so bili večji na sarajevskem črnem trgu neuporabni. Rešil nas je dokument Združenih narodov, da smo delegacija UNESCA, in vse se je srečno končalo. Zgodilo se je tako hitro, da ni bilo časa za strah. Da smo bili v smrtni nevarnosti, je prišlo za nami, ko smo dosegli cilj poti – Sarajevo.

V pesmi *Vrnitev v mesto*, ki jo je prevedel Jure Potokar, razločno odmevata bivanjski ton in temeljna tema Ostijeve lirike:

*ali bom ko se bom vrnil
prepoznal mesto
četrť in ulico v kateri sem bil rojen
v kateri sem odraščal
v kateri sem živel do odhoda*

bo mesto prepoznalo mene

*katero ime bo napisano na ploščici
pribiti na vrata mojega stanovanja
(...)*

*ali bom
ko bom pozvonil
jaz
na drugi strani
in bom odprl vrata*

Josipova nesrečna pesniška slutnja se je žal uresničila. Po koncu obleganja je Ostijevo sarajevsko stanovanje za vrsto let zasedel eden izmed zaslužnih osvoboditeljev. Ko je Josip prvič po vojni pozvonil na vrata svojega lastnega stanovanja, kjer sem bil tudi sam pogosto gost, mu je odprl ta zmagovalec, oblečen v Josipovo srajco. In kako zdaj rešiti dragocene knjige, ki jih je novi gospodar odvrigel v vlažno klet?

Ljubezen do slovenske besede, dežele in Barbare je Ostija pripeljala v Ljubljano in na Kras, kjer je preživel zadnje obdobje svojega življenja. Po tem ko je iz slovenščine prevedel že kopico zahtevnih knjig, je Josip Osti naredil tvegani korak in začel pesniti v slovenščini. Prvi plod te nove jezikovne avanture je bila zbirka *Kraški Narcis* (1999), njegova trinajsta pesniška zbirka oziroma “druga prva knjiga pesmi”, kot jo je sam posrečeno definiral, saj je bila prva, napisana v slovenščini.

Zamenjati jezik umetniškega izraza pri štiriinštiridesetih letih je drzna in tvegana pustolovščina. Kljub dejstvu, da je Osti kot prevajalec že dolgo sijajno obvladal slovenščino, se prevajalsko poznavanje jezika le razlikuje od mojstrstva, ki je potrebno za umetniško izražanje, še posebej za poezijo. Jezik namreč ni zgolj zunanja posoda misli, temveč temeljna struktura človeške zavesti. Vsak jezik ima svojo gostoto in resnico ter kaže kozmos na svoj in samo-svoj način, ki je v drugem in drugačnem jeziku neizrekljiv. Navzlic sorodnostim med slovenščino in bosanščino vladajo med obema jezikoma tudi številne razlike, ki so tako globoke, da je prehod iz enega jezika v drugega – če naj uporabimo naslov ene izmed Ostijevih pesniških zbirk – *salto mortale*. Josip Osti je pogumno skočil – in ostal živ! *Kraški Narcis* dokazuje njegovo suvereno obvladanje slovenskega pesniškega jezika.

Še bolj kot v življenju je dvojezičnost redek pojav v literaturi: pisatelje, ki so enako prepričljivo pisali v dveh jezikih ali pa so uspešno prestopili iz enega jezika v drugega, lahko naštejemo na prste ene roke (Joseph Conrad, Oscar Wilde, O. V. de L. Milosz, Samuel Beckett, Vladimir Nabokov, pa tudi nam najbližji primer – Brina Svit; dvojezičnost Maje Haderlap kot avstrijske Slovenke je bolj razumljiva). Tomaž Šalamun mi je pripovedoval, kako je romal k Czeslavu Miłoszu z vprašanjem, ali lahko zamenja jezik in začne pesniti v angleščini, kar mu je veliki poljski pesnik odsvetoval, češ

da je pesnikom nemogoče zamenjati jezik po petindvajsetem letu. Da je Ostiju to uspelo pri starosti štirinštiridesetih let, je torej čudež.

Pri dvojezičnosti tudi ne gre zgolj za tehnično obvladanje jezika, temveč za dvojno oziroma podvojeno zavest o svetu, za neko vrsto kontrolirane shizofrenije. Bogastvo obvladovanja dveh jezikov, dveh svetov, pomeni namreč v isti sapi tudi bolečo razcepljenost. Zato seveda ni naključje, da pesmi, zbrane v zbirkah *Kraški Narcis*, *Veronikin prt* (2002) in *Rosa mystica* (2005), nenehno zoperstavljajo življenjski občutki Sarajeva in Krasa, vojne in miru, bolečega spomina in bolečega upanja, razdejane preteklosti in mukoma, z ljubeznijo sestavljenega kraškega kamenja, edinega znamenja za-upanja v sedanjost in upanja v prihodnost. Pomenljiva je v tem smislu pesem *Pomlad na Krasu*, iz katere navajam prvo polovico besedila:

*Kras je dežela mojega ponovnega otroštva.
Na Krasu sem, tavajoč s soncem nad sabo
in z rano v sebi, srečal novo ljubljeno
ženo, našel nov dom, nov jezik, nove
besede svojih pesmi ... Našel pokrajino,
ki ni daleč od tiste, v kateri je nekoč
živel moj stari oče, preden je, bežeč
pred vojno, odšel v Bosno in tam za vedno
ostal. Našel rove soške fronte in vojaška
pokopališča, ki jih je zdavnaj že zarasla
trava. Našel tudi pravo ime svojega
rodnega mesta – Sarajeva. Volčji grad.
Našel veliko tistega, kar sem v času hude
vojne izgubil. Prijatelje med živimi in
mrtvimi pesniki. Ljubezen ... Predvsem pa
samega sebe. Izgubljenega med resničnostjo
in ravno tako nesmiselnimi sanjami.*

Na daljnih ruševinah, na ruševinah daljave pesnik gradi nov dom, dom iz ljubezenske bližine. Ena izmed ključnih tem, ki jih pesništvo opeva od svojih začetkov v temi časa, je opevanje doma; pomislimo samo na Odisejevo dolgoletno blodenje po svetu in hrepenenje po rodni Itaki. Človek najbolj intenzivno čuti dom kot – *domotožje*. Ostijev odnos do doma je izrazito dvojen, razdvojen na nostalgijo in upanje, kakor kaže pesem *V času, ko v Sarajevu podirajo hiše, midva v Tomaju gradiva hišico*:

*V času, ko v Sarajevu podirajo hiše,
midva v Tomaju gradiva hišico. Streho
nad glavo in stene okoli postelje.
Gradiva jo iz črepinj sanj, ki jih je
raztreščila balkanska vojna. Pri tem
se nenehno ljubiva. (...)*

*Vsi, ki
jo bodo videli od blizu ali od
daleč, bodo umrli ne vedoč, kaj je
resničnost in kaj le privid.*

Ker je jezik človekov dom, je ta hiša – *hiša iz jezika*, kakor pesnik pravi v besedilu *Znova gradim hišo*:

*Znova gradim hišo. Iz neartikuliranih
glasov. Iz verig gosenic. Iz šopov
cvetočih kopriv. (...)*

*Znova
gradim hišo. Iz ničesar. Za nikogar.
Hišo iz jezika.*

Radikalno prevrednotenje literarnih kanonov v novonastalih državah na ozemlju nekdanje Jugoslavije se je zgodilo na podlagi absolutizacije principa nacionalne pripadnosti, zato se je najhuje godilo tistim pisateljem, ki s svojim poreklom, imenom in pogledi niso potrjevali identitetnega etničnega kriterija. In ker Osti etnično ni pripadal nobenemu izmed treh konstitutivnih narodov Bosne in Hercegovine (ne Bošnjakom, ne Srbom, ne Hrvatom), je bolj ali manj izbrisan iz zgodovine književnosti Bosne in Hercegovine, ki jo po tragičnih vojnah določajo kanoni teh treh etnij. Ker pa je treba zmeraj pomesti tudi in predvsem pred lastnim pragom, bodi povedano tudi naslednje: kljub izjemnim zaslugam za slovensko književnost in kulturo je Josip Osti le stežka dobil slovensko državljanstvo. In čeprav je eden najbolj prevajanih avtorjev in tudi med slovenskimi ljubitelji književnosti izjemno priljubljen, ga slovenska kulturna politika, še zmeraj nacionalistično bornirana, ne obravnava kot “našega pesnika”. Tem slabše za “NAS”! K sreči so tudi častne izjeme in mednje sodita tudi Kosovelova vas Tomaj, kjer je Osti našel nov in topel dom, in Kras.

Med njegovimi prevodi je več izdaj Kosovelove poezije; da je poezija za Ostija vselej bila temeljna eksistencialna razsežnost, kaže tudi življenjska

odločitev, da se po tragični vojni, ki je razdejala njegovo rojstno Sarajevo, naseli v Kosovelovem Tomaju. Osti je dal postaviti tudi prvi spomenik Kosovelu, ki ga je mojstrsko ustvaril kipar Mirsad Begić. Občina Sežana, očitno ljubosumna na svojega občana Ostija, ki je uresničil umetniški poklon Kosovelu, česar sama ni bila sposobna narediti v malone sto letih po njegovi smrti, ni dala dovoljenja za postavitev tega spomenika na občinski zemlji; zato je Osti postavil Begićev doprski kip v kotu svojega vrta, ob katerem pelje pot k šoli in cerkvi; tako lahko Tomajke in Tomajci pozdravijo svojega ljubega Kosovela, kadar koli hočejo. Po temnem poletju 2021 bosta na tomajskem pokopališču, in zelo blizu drug drugega, grobova dveh velikih pesnikov.

Jezik, v katerem je pisal svojo mladostno poezijo in se uveljavil kot eden najboljših pesnikov Bosne in Hercegovine, je v prelomnih zgodovinskih dogodkih dosegel nov status. Namesto nekdanje skupne "srbohrvaščine" se je uveljavilo prepričanje, da na tem prostoru obstaja več jezikov – poleg srbščine in hrvaščine tudi bosanščina in črnogorščina. Da bi se izognil politizaciji tega eksplozivnega vprašanja, je Josip Osti jezik svojih prvih knjig duhovito in grenko nostalgичno imenoval "jezik mojih spominov".

Če premislimo človeško in pesniško usodo Josipa Ostija, bi lahko namesto ustaljene svetopisemske formulacije "izgona iz raja" uporabili obratno formulacijo "izgona V raj". (Prav ta formulacija služi tudi kot naslov izbora Ostijevih pesmi v zbirki Kondor, Mladinska knjiga, 2012, ki sem jo uredil podpisani.) Ta izgon je seveda izgon v rajski vrt, saj ima topos vrta ključno simbolno vlogo, ki kot temeljna paradigma obvladuje Ostijevo poezijo, napisano v slovenščini. Raja pa ni brez ljubezni. Ljubezen je pesniška konstanta, je skupni imenovalc Josipove poezije, napisane v "jeziku spominov" in v novem domu, ki ga je našel v slovenščini.

Čeprav se navezuje na bistvene značilnosti izvorne Ostijeve pesniške govornice, se zdi, kot da bi ob prestopu v drug in drugačen jezik Ostijev pesniški glas doživel določene spremembe v tonaliteti: pesmi zvenijo mehkeje, kot da bi mu slovenščina pomagala, da vzpostavi distanco do tragedije z vojno uničene bosanske domovine. Pesmi, ki pričujejo o grozi vojne, so še zmeraj polne bolečine, vendar je ta bolečina čista in presvetljena, izkristalizirana skozi prizmo jezika, ki ga vojna ni razdejala.

S preselitvijo iz "spominskega" v slovenski jezik se je najbrž zgodila še ena globoka sprememba: kot smo poudarili, je Osti velik del svoje zgodnejše poezije gradil v navezavi na ritmiko in leksiko (tudi številne idiome) bosanskega jezika in ljudskega izročila. Eden izmed učinkov tovrstne sinteze sodobne pesniške govornice in ljudskega izročila je določena "kolektivizaci-

ja” lirskega subjekta: tudi takrat, ko je pesnik govoril v prvi osebi ednine in so bile pesmi tudi sicer zelo osebne (“osebnoizpovedne”, kot se je svojčas glasila šolska formulacija pri pouku poezije), je “kulturni spomin”, prikljican skozi ritem in besednjak ljudske pesmi, podeljeval Ostijevim pesmim univerzalnost skupne kulturne in zgodovinske izkušnje; osebne pesmi so na ta način obenem izžarevale pečat “rodu”, generično veljavo. Vojna, ki je krvavo razdrila to skupnost, je pesnika pahnila v skrajno ranljivost in samoto, kar je imelo za posledico dokončno individualizacijo pesniškega glasu. Če je Ostijeva “bosanska” poezija imela v sebi marsikaj epskega, je za njegovo slovensko poezijo značilna radikalna lirizacija. To seveda ne pomeni, da Osti ne uporablja več pripovednih postopkov. Obratno: narativnost ostaja ena poglobitvenih značilnosti njegove poezije, a zdaj služi lirskemu, povsem osebnemu videnju sveta, ki ga izreka izraziti lirski subjekt, medtem ko je bila prej vključena v pripovedovanje kolektivnih zgodb.

Pesniku ostane le še neutolažljivo domotožje. In zidanje nove hiše. Hiše v slovenskem jeziku in hiše na slovenskem Krasu ..., ki bo, kot poudari v več pesmih, tudi sama na koncu ruševina. K sreči se hiše, ki jo je Josip Osti s svojimi pesmimi zgradil v slovenskem jeziku, ne bo dalo porušiti.

K hiši sodi vrt. In prav vrt je, še bolj kakor hiša, temeljni topos Ostijevega pesništva, napisanega v slovenščini. Že v poeziji, napisani v materinskem jeziku, je pesnik pogosto upesnjeval floro in favno ter gradil svoja sporočila na simboliki rastlin in živali. Če bi našteli vse rastline in živali, ki rastejo in se sprehajajo po Ostijevih pesmih, bi bila njegov “arboretum” in “živalski vrt” bogatejša kot pri veliki večini sodobnih pesnikov. Naj ob tem opozorimo tudi na Josipove tople in duhovite zgodbe o živalih, ki so zgrajene na njegovih spominih iz otroštva.

Če živali – in tudi rastline – v zgodnejši Ostijevi poeziji poleg vitalizma simbolizirajo tudi temne razsežnosti (grožnja, nevarnost, smrt), so v poznejši poeziji ožarjene z vedrino in milino. Ne gre več za divje živali in divjo rast rastlin v gozdu, ampak za bolj ali manj domače živali in cvetlice, ki sobivajo v varnem vrtu. Prislunhimo srečni budnici v pesmi *O, ko se mi začne dan v Tomaju (Rosa mystica)*:

*O, ko se mi začne dan v Tomaju,
ne z radijskimi poročili iz države in sveta,
temveč z zgodnjim jutranjim zlatim nasmehom
razcvetelih forzicij! Takrat na vrtu
zaslišim petje vseh cvetov žafranov, narcis,
hijacint, vijolic ... marelic, breskev, sliv ...*

*Tudi tistih, ki se oglašajo s tihimi
oddaljenimi glasovi iz še zaprtih popkov.
S šepetom zemlje, prebujene iz dolgega sna.
In se njihovo petje pomeša s petjem ptic.
Kosov, sinic, brinovk, vrabcev, slavcev ...*

Osnovni zakon ostijevskega vrta je ljubezen: pesem *Najin tomajski vrt je vrt ljubezni in uživanja* (*Veronikin prt*) je ena najbolj čutnih in erotičnih pesmi v sodobni slovenski liriki, prava pravcata hvalnica kozmični, vseporajajoči moči ljubezni, kakor jo udejanjajo živalce in cvetlice:

*Najin tomajski vrt je vrt ljubezni in
uživanja. ... Nenehnega zapeljevanja.
Spogledovanja. Nesramnega namigovanja.
Razkazovanja. Nagajanja in nadlegovanja.
Bežnega dotikanja. Nežnega božanja.
Različnih erotičnih fantazij in igrice.
Strastnega objemanja in poljubljanja.
Spolnih razmerij. Ljubezenskega molčanja
in vsakršnih glasov. Vzdihovalja. Krikov.
Smeha in joka. ... Vrt bakanalij in orgij
mladih in starih travnih bilk, rož,
grmovja, dreves, mačk, ptic, martinčkov,
čebel, polžev, metuljev, žab, kač ...
Črni bezeg se podnevi in ponoči po njem
sprehaja v beli čipkasti kombineži. Figa
golost svojega gladkega telesa skriva
z velikimi pahljačastimi listi. Rožmarin
prek melisinega ramena pošilja poljube
sivki. (...)*

Sleherno bitje v tem vrtu je nabreklo od ljubezenske oziroma točneje – seksualne želje:

*... Odprt je vsak ženski
cvet, enako izzivalno dvignjeni mali in
veliki prašniki moških. Nanje prihajajo
čebele, hrošči in metulji ter jih ližejo
s svojimi pohotnimi jeziki. (...)*

Ta dolga pesem se konča z religiozno apoteozo: tomajski vrt je razglašen za – rajski vrt!

*... Najin tomajski vrt je
vrt ljubezni in uživanja. ... Vrt ljubezenskih
ugank in razkritij. Izpovedovanja ljubezni.
Njenega priznanja. Vrt čiste, globoke,
goreče, skrite, strastne, zveste, nezveste ...
ljubezni. Predvsem svobodne. Prve in
zadnje. Srečne in nesrečne. Čutne in
nadčutne. Platonične, romantične, poltene,
mesene, postmodernistične ... Skratka, raj.
Še natančneje, peklenko veseli kupleraj.
V katerega skozi ključavnico voajersko skrit
gleda vznemirjeni Bog. Bog, ki se je
pravkar vrnil iz vojne. Ki si ne upa vstopiti
vanj in se pridružiti nam, ki častimo
svetost življenja. Kajti čeprav veliko ve,
celo latinska imena vseh rož in ptic,
ne ve, koliko ga je v hlačah.*

Uvodno, naslovno besedilo *Veronikinega prta* služi “namesto predgovora” in ima fakturo pesmi v prozi. Tu izvemo, da ima svetopisemska formulacija *Veronikinega prta* poleg univerzalnega simbolnega pomena v Ostijevem primeru tudi bolj konkretno, (avto)biografsko noto, saj je *Veronika* ime pesnikove matere, ki veze prt, za katerega se izkaže, da je “črna kronika” družine, in v katerega je odtisnjen tudi in predvsem obraz njenega sina edinca, Josipa. Celotno besedilo kot lepilo vežejo notranje rime *vrt – prt – odpert – smrt*:

*Pred mano je **vrt**, čudežen kot Veronikin **prt**. **Prt**, ki ga je s svojimi zlatimi rokami vse življenje vezla moja mama. Tako kot mnogi pesniki vse življenje pišejo le eno knjigo pesmi. Vanj je z brezglasnim jezikom spretnih prstov vtkala zgodbo svojega življenja. V glavnem črno kroniko naše družine, v kateri je bilo vedno več mrtvih kot živih. Več umorjenih v vojnah kot tistih, ki so umrli naravne **smrti**. Veronikin **prt** je **odprt** meni doslej neznan svet ... (...)*

Ostal bo nedokončan, kot ostaja nedokončano vsako človekovo delo. Na njem bo še sijalo sonce veselja, da sem preživel vojno, kajti v obleganem mestu jo je skrbelo bolj zame kot zase. Ne bo pa moglo skriti sence njene žalosti zaradi posledic vojne, tudi tega, da ni mogla brati knjig, ki sem jih, živeč v tujini, ki je

postala moja domovina, napisal v drugem jeziku. Čeprav je vedela, da sem jih pisal, da bi preživel, in da sem preživel zato, ker sem jih napisal. Tako kot je ona ves čas vezla svoj prt, na katerem se, kot v mojem vrtu in v mojih pesmih, rimata le življenje in smrt.

V judovsko-krščanski in tudi islamski viziji je rajski vrt zaprt: zapira ga smrt. Šele po smrti je mogoče vstopiti v rajski vrt. Izgon Adama in Eve iz raja je izgon iz zaprtosti sveta, ki mu vlada prepoved, v strašno odprtost sveta, kjer vlada svoboda. Svoboda je strašna odprtost. Zmeraj znova se izkaže, tudi v Ostijevih pesmih, da je ta svoboda pravzaprav svoboda za – smrt. Modrost starodavnih religiozних mitov tesno povezuje seksualno ljubezen s podobo vrta. Vrsta pesmi v *Veronikinem prtu* in *Rosi mystici* vzpostavlja identifikacijo med vrtom in ljubeznijo: Osti torej – zavedno ali nezavedno – obnavlja temeljni dispozitiv naše civilizacije, le da osnovno razmerje med prepovedjo in kršitvijo, med grehom in kaznijo paradoksalno obrne. Ljubezen pri njem ni greh, temveč – če naj uporabimo na tem mestu besedo, izposojeno iz moralistično obremenjenega krščanskega slovarja – temeljna krepost. Zato pesniku raj ne bo dan šele po smrti, temveč ga uživa že za časa življenja.

Hölderlin in Prešeren sta svojo človeško in pesniško usodo doživljala kot izgon iz raja: nemški romantik je raj projiciral v zlato dobo grštva, nadaljnjo usodo evropske civilizacije pa je videl kot “uboštvo”, naš romantik pa je raj videl v slovanski prazgodovini, ki ji je sledilo zgodovinsko suženjstvo; oba romantika sta z močjo svojih umetniških vizij – tu sledim analizi Janka Kosa – videla prihodnost kot ponovno vrnitev v (obnovljeni) rajski čas.

Osti obrne arhetipski dispozitiv religioznega mita o izgonu iz raja; pri njem je časovna, prostorska in vrednostna logika obrnjena: vojna s svojim razdejanjem izžene pesnika iz mesta (Sarajeva) v rajski vrt (Tomaj na slovenskem Krasu).

V zadnjih letih je Osti presenetil svoje številčno bralsko občinstvo z vrsto zbirk, v katerih so pesmi zgrajene na tradicionalni japonski obliki haiku. Gre za knjige *Tomajski vrt* (2007), *MED KOPRIVO IN KRIŽEM* (2007), *Jutranjice, večernice* (2009), *Na križu ljubezni* (2009), *Objemam te in poljubljam v vseh barvah Marca Chagala* (2010) in drugih zbirkah, ki so ob slovenščini pogosto večjezične.

Po eni strani se Osti zvesto drži zlogovne sestave japonskega haikuja, po drugi strani pa je to ozko posodo napolnil s širokim, močnim in osebnim pesniškim izrazom, ki je na sporočilni ravni erotično intoniran.

Spričo Ostijeve navezanosti na *naravo* je njegova izbira jedrnate oblike japonske haiku pesmi povsem *naravna*. Haiku nam namreč odpira oči za poezijo sveta. Poezija je vsepovsod okoli nas, nas učijo japonski mojstri, le videti jo je treba. *Ex Oriente lux*. Na tej sledi se je tudi bosansko-slovenski pesnik Josip Osti ozrl okoli sebe in upesnil male čudeže rastlin in živali, dotikov stvari in ljubečih rok. Duhovita je naslednja analogija:

*Kos mi pomaga
napisati haiku:
sedemnajst skokov.*

V tradicionalnih japonskih haikujih je ljubezen vselej le diskretno nakazana; zen budizem kot vrednostna podlaga te poezije sicer razume in dopušča erotično ekstazo, vendar se v imenu miru kot najvišje vrednote izogiba strastem, ki použijejo človeka in ves svet. V Ostijevi haiku poeziji pa je ljubezen centralna tema.

Kljub za naš čas nenavadni neposrednosti izraza Ostijeve ljubezenske pesmi izžarevajo kompleksna, večpomenska sporočila. V nasprotju z mnogimi literarnimi kritiki in celo pesniki, ki se bojijo direktnosti nagovora, Josip Osti ve, da je vez med ljubeznijo in pesmijo temelj človeškega sveta: ni ljubezenske lirike, ki bi ne bila osebnoizpovedna. Eros je domovina Pesmi, Pesem je srce Erosa. Eros je temna svetloba, luč, ki vsebuje senco, življenje, ki poraja svoj lastni konec. Prav tragična zavest o minljivosti podeljuje Ostijevemu vedremu in očarljivemu vitalizmu globino pesniške vizije. Pesnik vseskozi živi in izreka paradoksalno naravo ljubezni.

Če je zbirka *Tomajski vrt* večinoma uglašena himnično, izžarevajo poznejši haikui tudi mnoge elegične tone. Narekovalo jih je namreč umiranje ljubljene žene Barbare, ki jo je opeval v mnogih knjigah in s katero sta si na Krasu zgradila dom.

*Sprehajava se.
Orfej in Evridika.
Ti greš pred mano.*

Ta pretresljivi haiku, ki vsebuje starogrško mitološko referenco, je iz zbirke *MED KOPRIVO IN KRIŽEM*. Pisava iz samih majuskul vzdržuje večpomensko sporočilo tega naslova: Kopriva in Križ sta namreč vasi na Krasu, zraven Tomaja, njuni imeni izkazujeta izvor v naravni oziroma religiozni stvarnosti ter izžarevata simbolične vrednosti.

V zbirki haiku pesmi *Na križu ljubezni* pa se zgodi nova pesniška kristalizacija prvih in poslednjih reči. Tudi tu se pesnik vrača h grobu ljubljene žene, ki pa je razsvetljen z novo svetlobo – svetlobo pomladi, ki pride po dolgi zimi. Če je prej ubesedoval padec življenja v smrt, tu ubeseduje čudež porajanja življenja iz smrti. V luči nove ljubezni, te milosti, ki osmišlja razdejano življenje, pesniška beseda znova zagori in ujame tisto krhko ravnovesje med žalostinko in hvalnico, ki je značilno za resnično poezijo. V tem bogatem in globoko predihanem razponu, v tem človeškem križanju vidim poglavitno vrednost presunljive pesniške zbirke *Na križu ljubezni*.

Po knjigah temnih, “elegičnih” haikujev je pričujoča zbirka ponovno zbirka svetle, vedre, himnično uglašene poezije. Gre za ljubezenske hvalnice, kar izraža že ekstatičen naslov *Objemam te in poljubljam v vseh barvah Marca Chagalla*. Seveda ni nikakršno naključje, da ta naslov izkazuje zlogovno formo haikuja:

*Objemam te in
poljubljam v vseh barvah
Marca Chagalla.*

Posvetilo zbirke razkriva vir navdiha, ime – Urška. In prav gospe dr. Urški Lunder se v imenu vseh Josipovih prijateljev zahvaljujem, da mu je podarila veliko srečo in da mu je s svojo požrtvovalno skrbjo bistveno pomagala v zadnjih letih, zaznamovanih z boleznijo.

Ena izmed specifičnih značilnosti Ostijevega haikuja je samorefleksija pesniškega dejanja in tudi narave samega haikuja:

*Nov sneg. Čist. Prva
stopinja je haiku.
Bel, kot prazen list.*

*Vsak pesnik je pred
belim papirjem pregnan
v Sibirijo.*

*Brez pesnikov bi
bilo enkrat videno
vedno enako.*

Z določeno stopnjo poenostavljanja in posploševanja bi lahko rekli, da izvorni japonski haiku temelji na metonimiji, evropske adaptacije haikuja pa na metafori kot težki artileriji zahodne poezije. Tudi Osti haiku pogosto gradi na metafori kot najmočnejšem orožju pesniškega jezika:

*Najina usta
sta dve rani, ki jih dolg
poljub zaceli.*

Enako pogoste pa so pri Ostiju podobe, ki formalno ne temeljijo na retoričnih figurah metafor ali metonimij, temveč upesnjujejo preproste trenutke, stvari in doživetja, ki so z drobnimi in prefinjenimi jezikovnimi postopki dvignjeni na raven poezije. Prevladujoč postopek je paradoks, plodna pesniška uporaba protislovja:

*Spim ob laježu
psa, zbudi pa me premik
tvoje obrvi.*

V takih primerih celoten haiku učinkuje kot metafora, in prav v teh legah je Osti presenetljivo blizu naravi japonskega haikuja.

Čeprav je Josip Osti intenzivno in plodno deloval in sodeloval v slovenskem literarnem in kulturnem prostoru, je v kulturni javnosti manj znano dejstvo, da gre za enega izmed najbolj prevajanih avtorjev, ki je z avtentičnostjo in izrazno močjo svoje pesniške besede prepričal ljubiteljice in ljubitelje v številnih jezikih.

Integralne razsežnosti Ostijeve ustvarjalnosti so bile tudi prevajanje (136 knjig iz slovenščine), esejistika, s katero je desetletja razširjal poznavanje slovenske književnosti v južnoslovanskem prostoru in obratno, ter proza.

Josip Osti je bil strasten pisec danes domala pozabljenega literarnega žanra – pisma. Knjižno objavljeni dopisovanji *Non omnis moriar* z izredno nadarjeno in prezgodaj umrlo beograjsko pisateljico Biljano Jovanović (eksil-abc, 1996) ter *Sarajevo med Ljubljano in Beogradom* z založnico Vero Zogović (Annales, Univerza na Primorskem, 2016) odpirata enkratni vpogled v zgodovino, vzpon in padec Jugoslavije. Midva sva si intenzivno dopisovala, v zadnjih letih seveda večinoma po elektronski pošti; vsako sporočilo sva obredno končala s formulo “Z bratskim objemom”.

S prozo se je avtor občasno oglašal že prej, v zadnjih letih pa je razvil svojevrstno in izvirno romaneskno strukturo, hibrid različnih zvrsti, ki

segajo od verodostojnih dokumentov, dnevniških zapiskov in pisemske korespondence prek esejistične refleksije in domišljajske fikcije do presunljive čustvenosti. K prepričljivosti in očarljivosti te hibridne poetike veliko prispeva tudi nalezljivi Ostijev humor. Taka sta romana *Pred zrcalom (beležke za neodposlano pismo Charlesu Bukowskemu ali Nedokončan roman, zgrajen iz posamičnih, včasih v življenju tudi nedokončanih ljubezenskih zgodb)* ter *Duhovi hiše Heinricha Bölla (kalejdoskopski roman, zgrajen iz zgodb, predvsem o pisateljih)*, oba iz leta 2016. To kvaliteto sem izpostavil tudi v spremnem repatem sonetu, naslovljenem *Kdo se smeje med duhovi hiše Heinricha Bölla?:*

Zgodbe duhov, duha in duhovitOSTI,
literarna zgodovina modrOSTI,
literatov in njihovih skrivnOSTI,
vseh spitih litrov, hrepenenj, norOSTI ...

Življenjepisi mrtvih, polni živOSTI,
portreti živih z zlato barvo večnOSTI,
drobni dogodki, ta snov zakonitOSTI,
usode, stkane iz vseh sanj naključnOSTI ...

NapetOSTI, ki jih nasmeh sprOSTÍ,
konflikti, ki končajo se z “OprÔSTI”,
lepota, ki je ni nikdàr zadOSTI,

šale, ki jih razganja od OSTÍ,
anekdote z dvojnim dnom žalOSTI,
ta smeh do solz, ta topli smeh človečnOSTI ...

Kdo se tako lepó smeji? Kdo neki?! Josip OSTI.

Pojasnilo: fundacija Heinricha Bölla, ki ima sedež v njegovi hiši v vasi Langenbroich, v skladu z oporoko nemškega nobelovca izkazuje posebno skrb za pisatelj(ic)e v stiski. Med jugoslovanskimi vojnami so na moj predlog sprejeli več kolegic in kolegov različnih narodnosti, ki so bežali pred smrtjo in preganjanjem.

Leta 2018 je Osti objavil nenačuden pisemski roman, naslovljen *Črna, ki je pogoltnila vse druge barve (roman o oslepelem prijatelju)*. Ta oslepel prijatelj je bosanski pesnik Husein Tahmišćić, ki je med obleganjem Sarajeva

našel zatočišče v Pragi. Roman je posvečen meni in ga tvori ogromno pismo, polno tragičnih zgodb iz let vojne in organiziranja humanitarne pomoči. Na to ogromno romaneskno pismo sem odgovoril z brisanim sonetom *Pesemski odgovor na pisemski roman*, v katerem upesnjujem tudi najino navado, da sva še dolga leta po koncu jugoslovanskih vojn ob srečanjih zmeraj znova rešetala seznam pisateljskih kolegic in kolegov, ki sva jim pomagala, se pogovarjala o njihovih knjigah, značajih in usodah:

Na pismo, dolgo za cel strašen, lep roman
vidca o slepem pesniku, ti odgovarjam
tihoma, s kljuvanjem spomina, kot edino znam:
stihoma. Vojskin koledar, na smrt teman,
ponavlja na pamet, še zdaj, kot seznam

imen iz obleganega Sarajeva,
kolegov, ki sva jim pošiljala pomoč,
da bi držala ranjeno besedo dneva
v grozi, dolgi tisoč in eno noč ...

Deset tisoč sto noči je medtem minilo.
Seznam se krajša in življenje gre naprej.
Oba razumeva rešilno, živo silo

pozabe. Onstran novih, starih, večnih mej
pa midva še dežurava na straži,

brat po izbiri, Josip moj najdražji.

Vrhunec Ostijevega romanesknega opusa je roman *Življenje je srhljiva pravljica* (2019), pretresljiv izraz Josipove globoke navezanosti na mater. Osrednji del romana tvorijo vojni dnevnik Veronike Osti in pisma, ki jih je vsakodnevno pisala sinu ter vsebujejo šokantne in ganljive detajle o triletnem obleganju Sarajeva: kako preživeti tisoč in eno noč obleganja, pogosto brez vode in elektrike, kako si priskrbeti živež, ki ga ni bilo, kako pomagati sosedom in prijateljem v stiski, kako preživeti v stolpnici, ki jo obstreljujejo, kako rešiti Josipovega mačka, ki je ušel na teraso, izpostavljeno očem ostrostrelcev? Gre za dragoceno pričevanje, ki dviga ta roman na raven enega najpomembnejših literarnih, zgodovinskih in etičnih dokumentov peklenskega obleganja Sarajeva.

Mesec dni pred Josipovo smrtjo je pri založbi Pivec, ki je v zadnjih letih objavila vrsto njegovih del, izšla zbirka kratkih – ali celo *kratkih kratkih* – zgodb *Popper po pudingu*, ki je intonirana povsem drugače. Tudi ta prozna knjiga odseva tragično zgodovino Sarajeva, Bosne in naše s krvavimi konflikti in trpljenjem zaznamovane regije, vendar to počne z diametralno drugačnim izrazom – z jedrnatostjo, humorjem in (avto)ironijo anekdot, ki so večinoma avtobiografske, kar jim podeljuje pričevanjsko razsežnost. Lucidno zarisujejo kulturni kontekst avtorjevega odraščanja in intenzivnega življenja v literarnih krogih, očarljivo opisujejo odrešujočo enkratnost trenutkov smeha, povezanega s človeškimi lastnostmi in slabostmi. Ob prekipevajoči radosti življenja in jedki družbeni satiri se oglašajo tudi temnejša čustva izgube in bolečine, obžalovanja in žalovanja. Rdeča nit teh anekdot je eros v tisočernih pojavnih oblikah, krinkah in šminkah, predvsem pa v resnici erotične želje. Izjemna askeza, spretnost in intenzivnost pripovedovanja dvigajo ta besedila daleč nad status, ki ga v literarni vedi in splošni kulturi ponavadi pripisujemo anekdotam. Pod Ostijevim mojstrskim peresom anekdote zvenijo kot pesmi v prozi. Spričo osvobajajočega in človeško širokega humorja pa je mogoče zanesljivo napovedati, da bo *Popper po pudingu* doživel veliko priljubljenost.

Spričo obsežnega opusa v okviru pričujočega spominskega portreta ni mogoče naštetati niti naslovov vseh Ostijevih knjig. Ker so naši mediji ob njegovi smrti navajali deset let zastarele podatke Wikipedije o številu Ostijevih knjig in ker sistem COBISS ne navaja vseh prevodov njegovih del, tu navajam resnične podatke z bistveno višjim številom knjig, ki temeljijo na bibliografiji iz leta 2019, ko sem predlagal Ostija za veliko Prešernovo nagrado; odtlej je izšlo še nekaj Ostijevih knjig, nekaj pa jih še bo.

Ostijev literarni in prevajalski opus je impozanten: objavil je 40 pesniških zbirk (večinoma v slovenščini), 12 knjig proze, 30 zbirk esejev, 3 knjige pogovorov in dopisovanj ter 24 antologij slovenske in bosensko-hercegovske poezije in proze. Je tudi eden izmed najbolj prevajanih bosanskih in slovenskih avtorjev: 7 Ostijevih knjig je prevedenih v slovenščino, 17 v angleščino, 14 v hrvaščino, 10 v italijanščino, 5 v češčino in bolgarščino, dve sta prevedeni v španščino in turščino, ena v poljščino, makedonščino in arabščino. Pogoste so tudi večjezične izdaje njegovih pesmi. Njegove pesmi so bile uvrščene v 71 antologij in izborov. Osupljivo ploden je bil kot prevajalec slovenske književnosti – kar 136 knjig, vključno s prevodi dramskih besedil.

Skratka: gre za vsestranskega literarnega ustvarjalca z izvirnim, avtentičnim, izrazno močnim ter zvrstno razvejenim in obsežnim opusom, ki je obogatil slovensko književnost ter jo s številnimi prevodi uveljavil tudi v svetu.

Urška Lunder mi je pravkar sporočila, da je posmrtno izšla zbirka Ostijevih haikujev *Panova piščal*. Med enim izmed najinih zadnjih telefonskih pogovorov je bil Josip izjemno vesel, češ da mu je Veronika Šoster z revije Literatura le en dan po tem, ko ji je poslal rokopis, odgovorila, da bo objavljen v zbirki Prišleki, ki jo ureja, pri tem pa je bil navdušen nad njeno prijaznostjo in lucidnostjo njene analize. Nisem se mogel premagati, da se mu ne bi pohvalil, da je Veronika Šoster moja študentka. Za to lepo gesto, Veronika, hvala!

Tudi v zadnjem obdobju življenja je Josip komuniciral s prijatelji, kot bi bolezní ne bilo. Če sva se pogovarjala po telefonu, je njegov glas najprej zvenel utrujeno, nakar se je razživel in sva se dolgo pogovarjala, tudi smejala.

Njegov zvesti urednik Nino Flisar pravi, da nekaj knjig še čaka na objavo pri založbi Pivec. Josip jih je skrbno pripravil.

Obe komemoraciji v Tomaju – pogrebna, ki so se je udeležili sorodniki, prijatelji in sovaščani, ter literarna, kjer smo kolegi in kolegice brali njegove in svoje pesmi Josipu v slovo – sta pokazali visoko spoštovanje in čustveno naklonjenost, ki ju je bil Osti deležen v slovenskih umetniških krogih, med ljubitelji poezije in mnogimi drugimi ljudmi.

Takrat sem imel priložnost prebrati tudi Ostijev seznam še neobjavljenih besedil in navodila, kaj storiti in kako ravnati z njegovo literarno zapuščino. Bil sem presunjen spričo skrbnosti in natančnosti, s katerima je Josip pospremil svoje literarno delo v večnost. Tudi kot literarni zgodovinar ne poznam nobenega opusa, ki bi bil tako pedantno pripravljen za posmrtno življenje avtorja. Josip Osti je bil modrec: smrt je sprejemal kot nujnost, brez panike in patetike, obenem pa z osupljivo energijo radoživosti.

Pisanje tega spominskega portreta je zame način ponovnega druženja z Josipom. Naj tu navedem angleški sonet *Brat po izbiri*, ki sem mu ga napisal kot darilo za 70. rojstni dan 19. marca 1915. V Operni kleti smo ga proslavljali trije prijatelji – poleg naju z Josipom še Sinan Gudžević, izjemen pesnik, prevajalec in esejist. Takrat nama je Josip povedal za svojo bolezen; zdravniki so mu dali prognozo, da ga čakata le še dva meseca življenja. S svojo junaško etiko, stoično modrostjo in neverjetno življenjsko in umetniško energijo je Josip ostal med nami še dobrih šest let. Šest let milosti.

Je Adamov vnuk, izgnan v raj.
In je Narcisov sin, zaklet, da ljubi.
Profet, ki zmore solzo in smehljaj.
Je modrec v poljubu in izgubi.

Je mag polaganja rešilnih rok.
In je profesor krmljenja golobov.
Tekoč osamljenih, najtežjih prog.
In je zlatar za pesniško podobo.

Je mojster stiha in je mojster molka,
krvodajalec, ki da kri dobroti.
Je duša, ki se ne boji zob volka.
Pogumni potnik na neznanski poti.

In pot ob njem je svetla in bogata.
Milost je imeti Ostija za brata.

Spominska spirala tega nekrologa se zmeraj znova vrača k sarajevski Viječnici. Kipar Mirsad Begić mi je povedal presunljivo zgodbo o svojem profesorju z Akademije likovnih umetnosti v Sarajevu Vladimirju Vojnoviću, ki je vse svoje slike hranil v depoju Narodne in univerzitetne knjižnice, kjer so ob bombardiranju zgorele. Ostanek življenja je nesrečni slikar posvetil ponovnemu slikanju svojih uničenih umetnin.

Josip je v zadnjem letu življenja izgubil 750 strani dolg dokument romana, na katerem je delal. Brez obupovanja in tožb se je pogumno lotil obnavljanja in ponovnega pisanja tega rokopisa, kar mu je v veliki meri uspelo. Primera slikarja Vojnovića in pisatelja Ostija potrjujeta paradoksalno trditev Mihaila Bulgakova v romanu *Mojster in Margareta*, da rokopisi ne gorijo.

Tak je bil Josip Osti. Kot pesnik nam je s svežimi podobami odpiral oči za čudež bivanja in lepoto sveta, kot pripovednik je pričeval o breznu vojnega nasilja, kot prevajalec požrtovalno služil uveljavljanju slovenske književnosti, kot urednik skrbel za najboljše knjige, kot strastni bralec polnil dneve svojega življenja z najbolj smiselnim opravilom – branjem knjig, kot človek pa je vse svoje moči posvečal ljubezni. Moder in srečen človek je bil, moj prijatelj in brat po izbiri Josip Osti.